

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 23.oktobrī Nr.1-5/188

Valsts kanceleja
vk@mk.gov.lv

Par priekšlikumu izstrādāšanu attiecībā uz ierobežojumiem personai ieņemt tiesībsarga amatu saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu

Ar Ministru kabineta 2020.gada 3.marta protokollēmuma “Atbildes projekts tiesībsargam (par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu)” (prot. Nr.9 40.§) 5.punktu tika nolemts aicināt Saeimu, Valsts kontroli, tiesībsargu, Ģenerālprokuratūru, Latvijas Banku, Finanšu un kapitāla tirgus komisiju, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisiju, Nacionālo elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomi un Centrālo vēlēšanu komisiju izstrādāt šī protokollēmuma 3.punktā minētos priekšlikumus un līdz 2020.gada 1.oktobrim iesniegt tos Valsts kancelejā.

Iepazīstoties ar protokollēmuma 3.punktā ietvertajiem jautājumiem, un izvērtējot Tiesībsarga likuma regulējumu, sniedzu attiecīgu izvērtējumu attiecībā uz ierobežojumiem personai ieņemt tiesībsarga amatu saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu.

1. Visupirms norādāms, ka attiecībā uz Tiesībsarga biroja darbiniekiem Tiesībsarga likums nekādus ierobežojumus amata ieņemšanai saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu neparedz.

2. Savukārt attiecībā uz tiesībsargu Tiesībsarga likuma 5.panta otrā daļa paredz, ka “par tiesībsargu var apstiprināt Latvijas pilsoni ar nevainojamu reputāciju, kurš ir sasniedzis 30 gadu vecumu, kuram ir augstākā izglītība, kuram ir zināšanas un praktiskā darba pieredze tiesību aizsardzības jomā un kurš atbilstoši likuma prasībām ir tiesīgs saņemt speciālo atļauju pieejai valsts noslēpumam. Par tiesībsargu nevar apstiprināt pilsoni ar dubultpilsonību”. Šīs prasības ir attiecināmas uz personas apstiprināšanas par tiesībsargu brīdi.

Tiesībsarga darbības laikā Tiesībsarga likuma 8.pants paredz, ka “ja Saeima ir piekritusi kriminālvajāšanas uzsākšanai pret tiesībsargu, viņa pilnvaras tiek apturētas līdz brīdim, kad stājas spēkā attaisnojošs tiesas spriedums attiecīgajā krimināllietā vai kriminālvajāšana pret tiesībsargu tiek izbeigta”.

Visbeidzot Tiesībsarga likuma 9.panta pirmās daļas 3.punkts nosaka, ka “tiesībsarga pilnvaras izbeidzas: ja viņš notiesāts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un spriedums stājies likumīgā spēkā”. Šī norma attiecīgi regulē situāciju, kad tiek liegts turpināt ieņemt amatu darbības laikā izdarīta noziedzīga nodarījuma dēļ.

Secīgi tālāk tiks veikts izvērtējums prasībām, kas saistītas ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un ir attiecināmas uz personas apstiprināšanas par tiesībsargu brīdi. Ņemot vērā to, ka minētās prasības ir aktuālas un ievērojamas arī amata darbības laikā, šis izvērtējums vienlīdz kā attieksies arī uz amata darbības laiku un pilnvaru izbeigšanas brīdi.

3. Tiesībsarga likumā konkrēti ierobežojumi, kas attiecas uz agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu, tiesībsarga amata ieņemšanai nav noteikti, tā vietā ir ietverts priekšnosacījums, ka tā var būt persona, kura atbilstoši likuma prasībām ir tiesīga saņemt speciālo atļauju pieejai valsts noslēpumam. Likuma “Par valsts noslēpumu” 9.panta trešās daļas 3.punkts nosaka, ka pieeja konfidenciāliem, slepeniem un sevišķi slepeniem valsts noslēpuma objektiem tiek liegta personai, kura: sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas; notiesāta par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, atbrīvojot no soda. Vienlaikus atbilstoši šā panta ceturtajai daļai “pamatojoties uz tās institūcijas priekšlikumu, kura iniciēja pārbaudi, vai pēc savas iniciatīvas valsts drošības iestādes vadītājs pēc pārbaudes izdarīšanas var atļaut pieeju valsts noslēpumam atsevišķām personām, kurām to ierobežo šā panta trešās daļas 3.punkta nosacījumi, ja nav izdarīts smags vai sevišķi smags noziegums, — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas”.

Tādējādi absolūts aizliegums pretendēt uz tiesībsarga amatu pastāv tajos gadījumos, kad persona ir izdarījusi tīšu smagu vai tīšu sevišķi smagu noziegumu. Gadījumā, ja persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības, izņemot valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, ierobežojumi tiesībsarga amata ieņemšanai nepastāv. Savukārt, ja persona ir izdarījusi tīšu kriminālpārkāpumu vai tīšu mazāk smagu noziegumu, vai sodīta vai notiesāta par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, tā varēs pretendēt uz tiesībsarga amatu tad, ja valsts drošības iestādes vadītājs pēc pārbaudes izdarīšanas sniegs atļauju pieejai valsts noslēpumam. Tādējādi attiecībā uz pēdējo likumā ir ietverts individuāls izvērtējums un absolūts aizliegums kā tāds nepastāv, kas tiesībsarga ieskatā ir pamatoti un atbalstāmi.

Līdz ar to tiesībsargs sniegs savu vērtējumu, ievērojot protkollēmumā minētos jautājumus, absolūtā aizlieguma pamatotībai attiecībā uz personām, kuras izdarījušas tīšu smagu vai tīšu sevišķi smagu noziegumu.

3.1. vai aizliegums ir nepieciešams – aizliegums pēc savas būtības ir nepieciešams, jo tiesībsarga amatu drīkstētu ieņemt tikai tās personas, kurām ir nevainojama reputācija, un kuras sabiedrības acīs, veicot ikdienas pienākumus cilvēktiesību aizsardzības jomā, nevarētu tikt apšaubītas. Tiesībsarga amats prasa personu, kurai ir autoritāte sabiedrības un valsts iestāžu amatpersonu acīs, un kura rīcībai kā piemēram var sekot līdz ikviens Latvijas iedzīvotājs, jo tieši tiesībsargs īsteno starpnieka funkciju starp valsti un tās iedzīvotājiem¹. Turklāt arī starptautiskā sadarbība, kas ir neatņemama tiesībsarga amata

¹ Sk. Tiesībsarga biroja likuma anotāciju, pieejama: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0858_0.htm un Konceptiju Ombuda institūcijas ieviešanai Latvijā, pieejama: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/4794>.

darbības sastāvdaļa, prasa visus augstākos standartus veiksmīgai komunikācijai un korporācijai ar starptautiskajiem partneriem.

3.2. vai aizliegumu ir iespējams attiecināt tikai uz tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem – aizliegums ir attiecināts tikai uz tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem.

3.3. vai aizliegumu ir iespējams attiecināt tikai uz atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem (piemēram, autortiesību un blakustiesību pārkāpšana saskaņā ar Krimināllikuma 148.pantu, izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas saskaņā ar Krimināllikuma 218.pantu un būvniecības noteikumu pārkāpšana saskaņā ar Krimināllikuma 239.pantu) – aizliegumu nav iespējams attiecināt tikai uz atsevišķiem tīšiem smagiem vai tīšiem sevišķi smagiem noziegumiem, jo tiesībsarga amata darbības loks ir ļoti plašs un tas aptver visdažādākās nozares. Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļa faktiski aptver visu to cilvēktiesību klāstu, kuru aizsardzība ir ietverta Krimināllikuma sevišķās daļas nodaļās, tāpēc nebūtu iespējams izdalīt noziegumus, kurus vairāk vai mazāk skartu tiesībsarga amata darbības joma.

3.4. vai aizliegumu ir iespējams attiecināt tikai uz atsevišķu noziedzīgu nodarījumu grupām (piemēram, noziedzīgi nodarījumi pret personas dzīvību un veselību; noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību; noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā; noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā) – skatīt iepriekšējo atbildi.

3.5. vai atbilstoši noziedzīgu nodarījumu klasifikācijai, proti, no kaitīgākā uz mazāk kaitīgu, aizliegumu ir iespējams attiecināt tikai uz noteikta smaguma noziedzīgiem nodarījumiem – aizliegums ir attiecināts tikai uz smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem.

3.6. vai aizliegumu ir iespējams neattiecināt uz personām, kuras noziedzīgu nodarījumu izdarījušas būdamas nepilngadīgas – Saeimas Juridiskā komisija 2020.gada 22.septembrī trešajā lasījumā atbalstīja grozījumus Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā, ar kuriem paredzēts īstenot nepilngadīgo kriminālatbildības reformu. Grozījumu mērķis ir samazināt to gadījumu skaitu, kad nepilngadīgajiem piemēro kriminālatbildību, un veicināt pārkāpumus izdarījušo nepilngadīgo veiksmīgāku integrāciju sabiedrībā un darba tirgū.² Arī tiesībsargs minētajam piekrīt, tomēr pilnīga aizlieguma neattiecināšana uz nepilngadīgajām personām nebūtu samērīga iepretim sabiedrības interesēm uz profesionālu, autoritatīvu, atbildīgu un godīgu tiesībsargu.

Šajā sakarā jāvērs uzmanība, ka jau nepilngadīgo kriminālatbildības reformas ietvaros tika uzsvērts, ka procesa virzītājam būtu pēc iespējas vairāk jāpiemēro Kriminālprocesa likuma 379.panta otrajā daļā paredzētais regulējums, tādējādi nepakļaujot nepilngadīgo personu iespējami ilgam un komplikētam kriminālprocesam, kas var ietekmēt arī nepilngadīgā emocionālo stāvokli. Tāpēc veicinot lielāku procesa virzītāja Kriminālprocesa likuma 379.panta otrajā daļā paredzēto tiesību izbeigt kriminālprocesu un materiālu par nepilngadīgo nosūtīšanu audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanai izmantošanu, nepilngadīgajai personai nākotnē joprojām saglabātos tiesības pretendēt uz tiesībsarga amata ieņemšanu, jo likums “Par valsts noslēpumu”

² Sk. <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/29180-galigajam-lasijumam-saeima-virza-nepilngadigo-kriminalatbildibas-reformu>.

neparedz aizliegumu saņemt pielaidi valsts noslēpumam personai, pret kuru kriminālprocess par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata.

3.7. vai absolūtu aizliegumu ir iespējams aizstāt ar terminētu aizliegumu, proti, tādu, kas beidzas līdz ar sodāmības dzēšanu vai noņemšanu – absolūtu aizliegumu nav iespējams aizstāt ar terminētu aizliegumu, jo sodāmības dzēšanas vai noņemšanas fakts pats par sevi negarantē, ka personai piemīt visas nepieciešamās īpašības, lai ieņemtu tiesībsarga amatu.

3.8. vai absolūtu aizliegumu ir iespējams atcelt, veicot individuālu izvērtējumu – absolūtu aizliegumu nav iespējams atcelt, veicot individuālu izvērtējumu. Tiesībsargs ir Latvijas Republikā augstākā valsts amatpersona cilvēku tiesību aizsardzības jomā. Tā darbība nav un nevar būt atkarīga no kādiem ārējiem faktoriem un tai pašmērķīgi jābūt vērstai uz pēc iespējas labāku cilvēka tiesību situācijas nodrošināšanu valstī. Tiesībsargs kā amats valstī ir tikai viens un tamdēļ arī visa sabiedrības uzmanība, tostarp pastarpināti uzlūkojot arī tiesībsarga darbības nodrošināšanai funkcionējošo Tiesībsarga biroju, tiek pastiprināti vērsta uz katru no tiesībsarga amata ieņemošās personas darbībām gan amata ieņemšanas laikā, gan pirms tās.

Krimināllikuma sevišķajā daļā ir apmēram 200 panti, kuros paredzēta atbildība par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem, bet kopējais uz minētajiem noziegumiem attiecināto pantu dispozīciju skaits ir apmēram 322.³ Krimināllikuma sevišķajā daļā ir ietverti tādi smagi un sevišķi smagi noziegumi, kas vērsti pret personas dzīvību, veselību, pamattiesībām un pamatbrīvībām, brīvību, tikumību un dzimumneaizskaramību. Tāpat arī atsevišķi Krimināllikuma XVII nodaļā ietvertie noziegumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem ir smagi vai sevišķi smagi. Ir arī tādi smagi un sevišķi smagi noziegumi, kas vērsti pret dabas vidi, īpašumu, vispārējo drošību un sabiedrisko

kārtību, satiksmes drošību, pārvaldības kārtību un jurisdikciju. Arī atsevišķi noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā, valsts institūciju dienestā un militārajā dienestā Krimināllikumā ir definēti kā smagi vai sevišķi smagi noziegumi. Smagi un sevišķi smagi noziegumi ir arī tādi nodarījumi, kas vērsti pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds, kā arī noziegumi pret valsti.⁴

Smagi un sevišķi smagi noziegumi ir augstākas bīstamības un sabiedriskā kaitīguma pakāpes nodarījumi nekā tīši kriminālpārkāpumi un mazāk smagi noziegumi. Savukārt tīši noziedzīgi nodarījumi pēc sava rakstura ir bīstamāki un kaitīgāki nekā tie, kas izdarīti aiz neuzmanības, jo personas psihiskā attieksme tīša noziedzīga nodarījuma gadījumā ir apzināti vērsta uz kaitīgo seku radīšanu.

Kā jau tika norādīts iepriekš, atbildot uz 3.3.punktā ietverto jautājumu, tad tiesībsargs savā darbībā aizsargā visas Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļā ietvertās cilvēka pamattiesības, kuras krimināltiesiskā izpratnē var attiecināt uz aizsargājamām interesēm, kuras tiek aizskartas ar noziedzīgu nodarījumu un attiecīgi aizsargātas ar Krimināllikumu. Tādējādi nav iespējams izdalīt tādu noziedzīgu nodarījumu grupu, kuru apdraudēto interešu aizsardzība

³ Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.2017-07-01 19.2.1.punkts.

⁴ Turpat.

neietilptu aizsargājamo cilvēktiesību klāstā. Tāpēc to diferencēšana tiesībsarga amata darbības specifikas dēļ nav iespējama. Tas vienlīdz kā attiecas uz personas veselību, dzīvību, brīvību, cieņu, arī vides aizsardzību, īpašuma tiesībām, bērnu tiesību aizsardzību u.c.

Ievērojot minēto, nav iespējami tādi gadījumi, kad personas pagātnē veiktās noziedzīgās darbības nebūtu saistāmas ar aizliegumu tai ieņemt tiesībsarga amatu. Līdz ar to nav iespējams veikt individuālu izvērtējumu attiecībā uz tīšiem smagiem un tīšiem sevišķi smagiem noziegumiem.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Matīss Malojlo 67686768

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu